

رویکرد نو ظهور روستا - شهرها و نقش آنها در سازمان یابی و تعادل نظام فضایی سکونتگاه‌ها (مطالعه موردی: استان ایلام)

نادر شوهانی^۱

استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

نورالدین کاکایی

مدرس دانشگاه فنی و حرفه‌ای ایلام، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۲/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۶/۳۰

چکیده

یکی از راهبردهای مهمی که در نیم قرن اخیر برای مقابله با عدم تعادل منطقه‌ای ناشی از رشد فزاینده ی شهرهای بزرگ مورد توجه قرار گرفته است، تقویت شهرهای کوچک و میانی و روستا شهرها در نظام شبکه شهری است. بر این اساس هدف اصلی این تحقیق بررسی و تحلیل اثرات کارکردی شکل‌گیری روستا - شهرها و نقش آن در توسعه و تعادل نظام شبکه ی شهری در استان ایلام در طی نیم قرن اخیر (دوره ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵) است. پژوهش حاضر براساس ماهیت و روش انجام تحقیق جزء تحقیقات توصیفی-تحلیلی می باشد. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از شیوه ی تجزیه و تحلیل کمی با تکیه بر مدل‌ها و تکنیک‌های برنامه ریزی شهری و منطقه‌ای استفاده شده است. نتایج این پژوهش نشان می دهد که سهم فرآیند تبدیل روستا به شهر در افزایش خالص جمعیت شهری استان ایلام؛ رقمی کمتر از ۲۰ درصد میزان افزایش کل بوده است. با وجود این روستاهای تبدیل شده به شهر توانسته اند در جذب و نگهداشت جمعیت موفق عمل نموده و در کل تاثیر مثبتی در بسامان سازی فضایی جمعیت و تعدیل نظام سکونتگاهی منطقه داشته باشند.

واژگان کلیدی: تبدیل روستا به شهر، توسعه منطقه‌ای، نظام شهری، روستا-شهر.

مقدمه

اصولا شناخت منطقه و سرزمین و بررسی شرایط جاری و وضع موجود آنها اولین مرحله در مدیریت صحیح و علمی آنها می‌باشد (Qarkhloo et al, 2008: 74). میزان شهرنشینی هر چند که یکی از شاخص‌های مؤثر در تعیین سطح توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هر جامعه است؛ اما عدم توجه به وضعیت نظام شهری و نحوه پراکنش و توزیع نقاط شهری و رشد شتابان جمعیت یک یا چند نقطه شهری نسبت به سایر نقاط شهری هر منطقه از یک طرف و چگونگی سلسله‌مراتب خدماتی و جمعیتی در نظام شهری از سوی دیگر می‌تواند سبب ایجاد عدم تعادل در توزیع جمعیت و به تبع آن توزیع نامتعادل امکانات و خدمات اقتصادی- اجتماعی در سطح منطقه شود. توسعه شهرنشینی و به دنبال آن گسترش صنعت و عرضه اتومبیل باعث رشد ناموزون شهرها، آلودگی هوا، حجم بالای میزان ترافیک (Hosseini & Bahrami, 2013: 243) و سایر مشکلات اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی دیگر گشته است.

امروزه، بر هم خوردن تعادل و توازن منطقه‌ای در سطح کشور، یکی از موانع اصلی بر سر راه توسعه منطقه‌ای و شهری به شمار می‌رود. این روند همراه با گسترش شهرنشینی و فزونی تعداد شهرها به دلیل عدم تابعیت از الگوی توسعه‌ی درون‌زا، بر شکل و شیوه‌ی اسکان و شکل‌گیری یک نظام شهری ناکارآمد که مشخصه‌ی آن نخست شهری کلان‌شهر تهران در سطح ملی و چند شهر بزرگ در برخی از مناطق و انبوهی از شهرهای کوچک و روستاهاست. در سطح استان‌ها نیز این نظام شهری نمایانگر فضای ملی در مقیاسی کوچک‌تر است. یک شهر برتر در سطح فوقانی نظام شهری، چند شهر ناهمگون در فاصله‌ای زیاد از آن و انبوهی از روستا شهرهای کوچک اندازه با عملکردهای ضعیف که توان رقابت با شهر برتر از آن‌ها گرفته شده است (Hajipour & Zabrdast, 2005: 6).

تمامی نظریه پردازان، محققان و برنامه ریزان به این یقین رسیده‌اند که بدون یک نظام سکونتگاهی متناسب و یک سلسله مراتب عملکردی سکونتگاهی، اهداف توسعه محقق نخواهد شد. بر این مبنا روند تکاملی نظریات و راهبردهای سکونتگاهی در طی دهه‌های اخیر به سمت توسعه و بهبود سکونتگاه‌های سطوح میانی و پایینی نظام سلسله مراتبی سوق پیدا کرده است. (روستا- شهرها) چرا که، توجه به توسعه سطوح برتر سکونت‌گاه‌های انسانی (شهرهای بزرگ) اهداف توسعه را محقق نساخته است (Izadi, 2001: 1). بنابراین، یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین تلاش‌ها در جهت دستیابی به توسعه متوازن، توجه و تمرکز یافتن بر شهرهای کوچک، و تعیین و ارزیابی نقش آنها در توسعه و توسعه منطقه‌ای است (Fani, 2009: 13).

شهرهای میانی به سبب کارایی و ایجاد صرفه‌های اقتصادی، و نقش آنها در توزیع متوازن جمعیت، عدالت و برابری و به سبب شکست عملکرد تئوری قطب رشد میتوانند در توسعه منطقه‌ای مؤثر واقع گردند (Parizadi et al., 2016: 12) توسعه شهرهای کوچک همواره به عنوان یکی از سیاست‌های عمده در امر برنامه ریزی کشورهای در حال توسعه مد نظر بوده است. یکی از اهداف اصلی این سیاست، حضور و نفوذ بیشتر در روستاهاست زیرا هر چند پایه‌های اقتصادی دولت تا پیش از اصلاحات ارضی، بر اقتصاد کشاورزی با ساختار روستایی استوار بود، اما مناسبات آن با

روستا از طریق نظام سنتی حاکم بر جامعه انجام می‌گرفت (Razzaqi, 1988: 299). امروزه پس از سپری شدن چهار دهه، دولت روابط گسترده و پیچیده ای با روستاها برقرار نموده است و یکی از راه های نفوذ و تأثیر خود در جوامع روستایی را در تاسیس شهرهای کوچک و روستا-شهرها جستجو می‌نماید. از همین رو شاهد افزایش تعداد شهرهای ۵ تا ۲۵ هزار نفر می‌باشیم که غالباً بر اساس اهداف خدمات روستایی بنا شده اند و کانون‌ها و اهرم‌هایی برای کنترل مهاجرت روستاییان به شهرهای بزرگتر به شمار می‌روند (Tavana et al., 2007: 109). به واسطه اهمیت شهرهای کوچک در نظام برنامه ریزی شهری هدف تحقیق حاضر بررسی و تحلیل کارکرد روستا شهرها در تعادل فضای و نقش آن در سازماندهی نظم فضایی است که از طریق تحقیق میدانی و تحلیل علمی به بررسی آن پرداخته شده است. یکی از موضوعات مهمی که در سال های اخیر مورد توجه جغرافیدانان ایران بوده است بررسی و تحلیل نقش و عملکرد شهرهای کوچک و و روستا- شهرها در توسعه منطقه‌ای بوده است. با توجه به مشکلات شهرهای بزرگ در ایران، عده‌ای از محققین پیشنهاد کردند برنامه‌ریزی توسعه بر اساس تأکید بر پویایی شهرهای کوچک تهیه شود، زیرا به دلیل وجود امکانات شغلی، تعلیم و تربیت و دیگر نیازهای اساسی، شهرهای بزرگ مقصد نهایی بیشتر مهاجران روستایی است (Shokooi, 2008: 415). در استان ایلام نابرابری و فقدان تعادل در توزیع بهینه امکانات و منابع با تمرکز امکانات و خدمات در تک شهر مسلط منطقه‌ای، واگرایی و شکاف بین شهرها را موجب شده است. تمرکز صنعت و خدمات و جمعیت در مرکز استان مانع توسعه مناطق شهری کوچک و روستاها گردیده است. به همین جهت، توجه به نقش و کارکرد شهرهای کوچک و روستا شهرها می‌تواند با کاهش عدم تعادل‌ها، جذب سرریزهای جمعیتی شهرهای بزرگ و ارائه امکانات و خدمات و جمعیت‌دهی به سکونتگاههای روستایی نقش مؤثری را در این زمینه ایفا نماید. نظر به اهمیت روستا شهرها در استان ایلام (۲۲ شهر از ۲۵ شهر موجود (۱۳۹۷)، و نقش دولت در شکل‌گیری این شهرهای عمدا روستایی این پژوهش به بررسی کارکرد این شهرها در توسعه منطقه‌ای استان ایلام با رویکرد توسعه‌ای می‌پردازد و دارای اهدافی از جمله شناخت قابلیت‌ها و ظرفیت‌های روستا-شهرهای استان، بررسی تأثیرات این شهرها در جهت تعادل بخشی به منطقه و ارائه پیشنهاد در راستای ایجاد امکانات رشد برای شهرهای کوچک می‌باشد. در پژوهش حاضر هدف اصلی بررسی کارکرد روستا-شهرهای کوچک در نظام شهری و توسعه منطقه‌ای استان ایلام می‌باشد. و بر مبنای این هدف این سوال مطرح است که آیا روستا-شهرها در تعادل بخشی به نظام سکونتگاهی استان تأثیر مثبت و سازنده داشته اند؟ و اینکه تقویت و رشد روستا-شهرها آیا می‌تواند نقش بسزائی در توسعه نواحی پیرامونی شهرها و سازماندهی فضایی سکونتگاههای استان داشته باشد به تفصیل خواهیم پرداخت. پژوهش حاضر براساس ماهیت و روش انجام تحقیق جزو تحقیقات توصیفی - تحلیلی می‌باشد. داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز تحقیق از طریق کتابخانه‌ای و با استفاده از سرشماریهای عمومی نفوس و مسکن در سالهای (۹۵ تا ۹۵) گردآوری شده است. با توجه به این که داده‌های مورد استفاده در این پژوهش همگی از نوع کمی و گسسته می‌باشند؛ لذا، جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از شیوه تجزیه و تحلیل کمی با تکیه بر مدل‌ها و تکنیک‌های

برنامه ریزی منطقه‌ای (ضریب گاما، شاخص "الدريج، سلسله مراتب شهری، مدل تاپسیس) استفاده گردیده است. جامعه آماری پژوهش شهرهای استان ایلام به تعداد ۲۵ شهر بر اساس آخرین سرشماری کشور (۱۳۹۵) می باشد

مبانی نظری

ایده و موضوع مطالعه‌ی نقش و تأثیر نقاط شهری کوچک در سطح منطقه‌ای و محلی شاید اولین بار با کار جانسون (۱۹۷۰ میلادی) و بحث «مراکز توسعه روستایی» توسط فانل (۱۳۷۶ میلادی) آغاز و مطرح گردید که تقریباً جدیدترین موضوع در توسعه منطقه‌ای بود (Barean, 2009: 12-15) بدون شک یکی از مهمترین طرفداران این دیدگاه، دنیس راندنلی است که با همکاری رودل در سال ۱۹۷۸، بحث عمیق و گسترده‌ای در این زمینه با نوشتن کتاب «عملکردهای شهری در توسعه روستایی» و کتابی تحت عنوان شهرهای درجه دوم در کشورهای در حال توسعه^۱ فراهم آورد (Baresky, 2009: 88). راندنلی نظریه قطب رشد را نقد می‌کند. وی بررسی می‌کند که بیش از هشتاد درصد افراد فقیر، در مناطق روستایی زندگی می‌کنند؛ که علت آن عدم امکان بهره‌مندی روستایی از مناطق رشد، در نتیجه فقدان دسترسی و فقدان خدمات سرمایه‌فیزیکی و انسانی خدمات و اشتغال غیرکشاورزی است (Rondinelli, 1978: 4-7).

هانسن (۱۹۸۰ میلادی) از جمله محققانی است که در ارتباط با شهرهای کوچک مطالعات متعددی انجام داده است. به عقیده‌ی وی برای دستیابی کشورهای جهان سوم به رشد و عدالت، ضروری است تا شهرهای کوچک این نقش را ایفا نمایند و رشد اقتصادی، عدالت و رفاه عمومی را با یکدیگر پیوند بزنند (Mohammadzadeh Titkanlu, 2002: 93).

این راهبرد از آغاز دهه ۱۹۸۰ مورد توجه بیشتری واقع شد. به گونه‌ای که، در کنفرانس های بین المللی جمعیت و آینده مناطق شهری در شهر رم (Rezvani et al., 2010: 36) و دومین کنفرانس سازمان ملل درباره سکونتگاه‌های انسانی (هابیتت دو) بر این راهبرد تأکید شد (Saif Elahi et al., 2008: 80).

تیل هنری در تبیین نقش شهرهای کوچک در توسعه ملی، شهرنشینی اشاعه یافته از پایین، که توسعه شهرهای کوچک و میانی را در بر دارد، وسیله‌ای میسر و عملی جهت توسعه کشورهای در حال توسعه دانسته است که هدف آن کمک به ایجاد فرصت‌های شغلی و رشد ناحیه‌ای در مجاورت زندگی آنان است (Hinrey, 2007: 52). تحلیل امر مهاجرت و الگوی اشتغال در ۲۲ شهر کوچک برزیل نشان می‌دهد که با فراهم شدن امکاناتی در شهرهای کوچک، توفیقی در مهاجرت‌های روستایی بوجود آمده است (Tavernieh, 2008: 24-25). از جمله صاحب‌نظران الگو و یا به عبارتی نظریه قطب رشد پرو، هریشمن و هانسن^۱ هستند، که اعتقاد دارند شهرها نسبت به روستاهای پیرامون خود قطب رشد محسوب می‌شوند و توسعه پیرامون را فراهم می‌سازند. این افراد با بهره‌گیری از «اثر قطبی شدن»^۲ و «اثر انتشار تدریجی»^۳ یا رخنه به پایین، سازوکار تأثیر شهرها بر روستاها و نواحی پیرامون را بیان می‌کنند

1. Perroux, Hirschman, Hansen

2. Polarization Effect

3. Trickle Down effect

(Moeidfar and Akbari, 2007: 82). با توجه به ضعف‌های موجود در نظریات قطب رشد و مرکز - پیرامون، جان فریدمن نظریه جدیدی را تحت عنوان سیاست آمایشی توسعه روستا-شهری مطرح کرده‌اند که تجسم ایجاد شهرها در پهنه‌ی کشتزارهاست؛ یعنی روستا-شهرهایی که پارهای از عناصر کلیدی شهرگرایی را در نواحی کوچک و پرتراکم روستایی داراست (Papli Yazdi and Rajabi Sanjardi, 2003: 212). والتر کریستالر نیز در خصوص نحوه خدمات دهی و کشش پذیری روستا-شهرها نظریه مکان مرکزی را ارائه دادند. یکی از فرضهای اصلی این نظریه آن است که هر مرکزی بایستی از سطح پتانسیل بالایی برخوردار باشد تا بتواند ناحیه وسیعی را تحت تأثیر نفوذ خود قرار دهد. بنابراین باید سیستمی از روستاهای مرکزی در مقیاس‌های مختلف وجود داشته باشد تا بتواند نواحی پیرامونی خود را تحت پوشش قرار دهند (Muzaffari and Dosti, 2012: 276).

مرکز توسعه‌ی منطقه‌ای سازمان ملل متحد^۱ اعتبار شهرهای کوچک و میانی در کشورهای در حال توسعه را بیشتر در گرو سیاست‌های توسعه شامل پخشایش جمعیت و برنامه‌های سرمایه‌گذاری در زیر ساخت‌های نقاط پیرامونی کلان شهرها می‌داند (United Nations Regional Development Center, 2009: 29-25) تجربه فداک در هندوستان حاکی از موقعیت خوب شهرهای کوچک در سلسله مراتب شهری و اشتغال صنعتی، تثبیت جمعیت و ایجاد فرصت‌های شغلی است.

با شروع انقلاب صنعتی و به دنبال آن گسترش شتابان شهرها، جوامع انسانی ساکن در آنها با مشکلات فراوانی مواجه شده‌اند. از بارزترین این مشکلات، تمرکزگرایی شدید در یک یا چند شهر و گسیختگی نظام سلسله مراتب شهری در اکثر کشورها می‌باشد (Amy & Mark, 2005:51). رشد جمعیت شهرنشین، و گسترش لگام گسیخته شهرها، پیامدها و مشکلات چاره ناپذیر اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی پدید آورده است (Ebrahimzadeh et al., 2003: 232). با توجه به مشکلات مذکور تحلیل‌گران مسایل شهری و منطقه‌ای، توجه خود را به توسعه شهرهای کوچک و متوسط به عنوان یک استراتژی لازم برای مقابله با عدم تعادل ناشی از توسعه شهرهای بزرگ، معطوف کرده‌اند (Mehdi Beigi et al., 2010: 158). تقویت شهرهای کوچک به منظور دستیابی بهتر سکونت‌گاه‌های روستایی به خدمات شهری است که موجب تقویت و تحریک توسعه‌ی مناطق روستایی و یکپارچگی اقتصادی و فضایی خواهد شد (Kileran, 2008: 33-34).

مبنای این راهبرد عدم تمرکز سرمایه گذاری ها در سکونتگاه های انسانی با تأکید بر استراتژی توسعه بر محور شهری در تأمین حداقل شرایط برای مردم روستایی است که آنها را قادر می‌سازد تا جوامع روستایی خود را به توسعه اجتماعی - اقتصادی برسانند. این راهبرد در ایران به شکل تبدیل روستاهای بزرگ به شهرهای کوچک در جهت خارج نمودن روستاها از انزوای جغرافیایی و تحقق تعادل های ناحیه ای نمود پیدا کرد (Sarai and Eskandari, 2007: 169) به طوری که طی سال‌های اخیر، توسعه شهرهای کوچک از طریق ارتقای روستاها به شهر،

^۱. UNCRD

به عنوان یکی از سیاست‌های اصلی بهبود کیفیت زندگی نواحی روستایی در ایران مورد توجه قرار گرفته است و در این مسیر طی چند دهه اخیر، تعداد زیادی از نقاط روستایی به شهر ارتقا یافته‌اند (Rezvani et al., 2010: 33). در نیم قرن اخیر، در ایران، توسعه سرمایه داری در چارچوب اقتصاد متکی به نفت سبب رکود بخش کشاورزی و رشد شهری گردید. حاصل این پویا، از میان رفتن نقش شهرهای کوچک و پیدایش نوعی شبکه شهری است که به آن شبکه شهری زنجیره ای می‌گویند که به شکل گیری الگوی توسعه فضایی مرکز - پیرامون منجر گردیده است (Zarabi & Mousavi, 2009: 3). با شکست سیاست قطب رشد و تبعات منفی ناشی از آن، بعد از جنگ، سیاست کلی به سمت سیاست توسعه روستا - شهری به خصوص راهبرد یوفرد حرکت نمود.

در کشور ما سابقه توجه به شهرهای کوچک به مفهوم خاص آن و از دیدگاه آمایشی، از برنامه پنجم (۵۶-۱۳۵۲) شروع گردید. این امر همزمان با دهه ۱۹۷۰ میلادی بوده است؛ زمانی که - عمرانی پیش از انقلاب اغلب کشورهای جهان نیز در برنامه های خود به توسعه شهرهای کوچک توجه نمودند. لیکن، این بدان معنی نیست که قبل از آن شهرهای کوچک به کلی فراموش شده بودند. بلکه، توسعه و عمران این شهرها در قالب برنامه های عمران شهری (بوژه عمران فیزیکی) صورت می‌گرفت. علاوه بر برنامه‌های عمرانی، در مطالعات طرح آمایش سرزمین ستیران، طرح پایه آمایش سرزمین اسلامی در ایران (۸۱-۱۳۶۱)، طرح کالبدی ملی و نیز طرح ایران ۱۴۰۰؛ به اهمیت و نقش شهرهای کوچک در توسعه و نظام سلسله مراتب سکونتگاهی اشاره شده است (-Izadi, 2001: 232). با توجه به اینکه غالب روستاهای کشور (از ۶۲ هزار و ۲۸۴ روستا در سال ۹۵ نزدیک به ۸۳ درصد (۵۱۳۸۳ روستا) زیر ۵۰۰ نفر جمعیت دارند و توجه به حلقه و واسطه بین این روستاها و شهرهای کوچک که بالای ۲۵ هزار جمعیت دارند الزاما روستا-شهرها میباشند اما تاکنون به این سکونتگاههای تاثیر گذار در تعادل فضایی کشور توجه ای صورت نگرفته است و نیازمند مطالعات تفصیلی در این خصوص که نقش روستا-شهرها و تاثیر آنها در نظام سکونتگاهی مثبت و سازنده می‌تواند باشد خواهیم بود.

تعریف، نقش و اهمیت روستا- شهرها

شاید مهم‌ترین نقشی که برای روستا- شهرها می‌توان بیان نمود، انتقال و تقویت و توسعه در ناحیه تحت نفوذ روستایی باشد. نقشی که امکان می‌دهد هر یک از این شهرها، عملکرد خاص خود را در بهکارگیری استعدادها و قابلیت‌های توسعه و تحرک شبکه شهری - روستایی در ناحیه موجب گردند (Fani, 2003: 42). این شهرها می‌توانند ابزاری مناسب برای پیوند مستقیم و بی واسطه روستا و شهر باشند که نقش یک حلقه واسط بین نواحی روستایی و سطوح بالاتر سلسله مراتب شهری را بر عهده گیرند. این امر به افزایش تولیدات کشاورزی، مبادله کالا بین شهر و حومه و مشارکت اقتصادی بین شهر و حومه کمک میکند. منطق به کارگیری این شهرها برای بهبود پیوندهای روستا - شهری ناشی از نیازهای زیر است:

۱. جذاب ترین و فافع کننده ترین منطق برنامه روستا - شهرها، اهمیت پیوندهای روستایی - شهری در رشد اقتصاد بازار کشاورزی است؛

۲. نیاز به بهبود دسترسی بازارها برای نهادهای کشاورزی؛

۳. ایجاد زمینه اشتغال برای نیروی کار مازاد کشاورزی؛

۴. ایجاد بازار برای کالاهای کشاورزی؛

۵. ایجاد مکانی برای تمرکز زدائی صنعت در کشور (Sarai, 2007: 172).

در ایران بحث شهرهای کوچک و روستا-شهرها برای اولین بار در مطالعات طرح آمایش سرزمین ایران (ستیران) در سال (۱۳۵۶)، صورت گرفته که در آن شهر کوچک به عنوان شهر مرکز محلی در سطح پنجم آورده شده و بدین صورت تعریف شده که شهر کوچک باید در خدمت دشت‌های کوچک منزوی و مناطق حاشیه‌ای و رابطی برای انتقال نفوذ مراکز شهری سطوح بالاتر باشند. تمام این شهرها با یک مرکز مهم شهری ارتباط داشته و جزء لاینفک حوزه نفوذ آن محسوب خواهند شد. این وابستگی بسیار نیرومند بوده و در تمام زمینه‌ها وجود خواهد داشت. از جمله در زمینه خدمات بانکی، عمومی، بازرگانی، تأمین نیازمندی‌های اهالی و غیره. همچنین حوزه نفوذ این شهرها کمتر از ۲۰ کیلومتر خواهد بود (Housing and Urban Development Organization, 1997: 6). تعاریف زیر از سازمان ملل متحد در بررسی شهرهای جهان، جمعیت نرمال را بدون در نظر گرفتن فعالیت تولید و خدمات شهری فرض می‌کند که عبارتند از:

- روستا شهر (زیر ۲۵ هزار نفر).

- شهر کوچک (۲۵ تا ۵۰ هزار نفر).

- شهر متوسط کوچک (۵۰ تا ۱۰۰ هزار نفر).

- شهر متوسط (۱۰۰ تا ۲۵۰ هزار نفر).

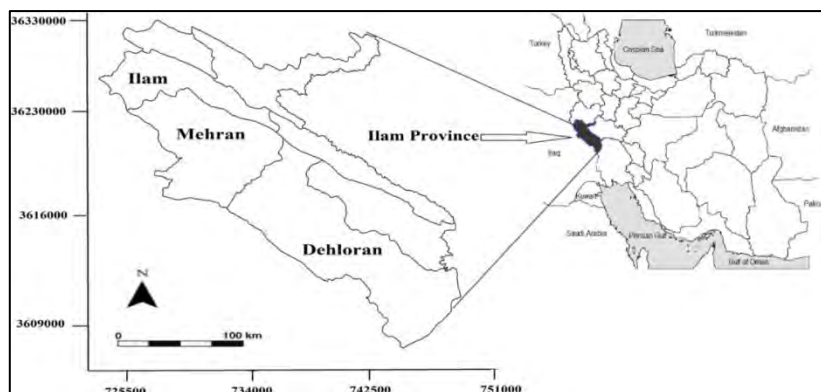
- شهر متوسط بزرگ (۲۵۰ تا ۵۰۰ هزار نفر).

- شهر بزرگ (۵۰۰ هزار تا یک میلیون نفر).

- شهر خیلی بزرگ (یک میلیون نفر به بالا) (Habib, 1999: 89).

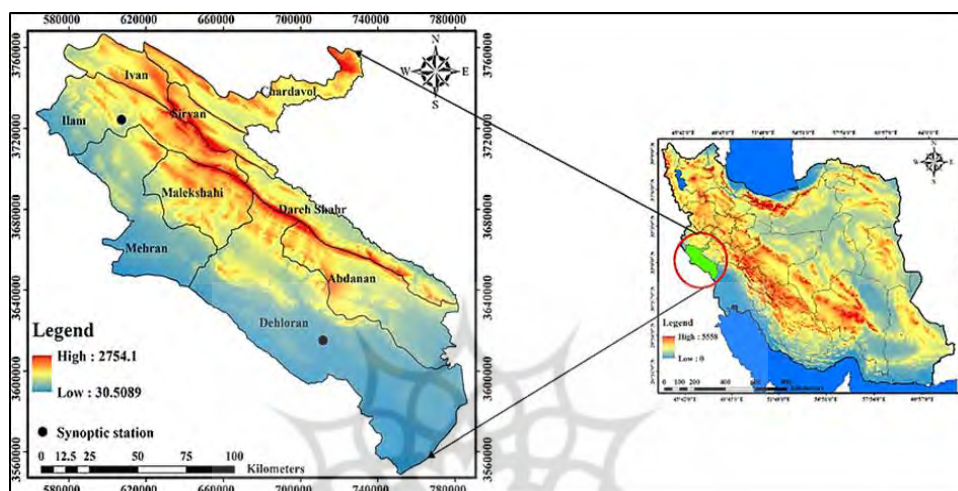
شناخت منطقه مورد مطالعه

استان ایلام با مساحتی حدود ۲۰۱۵۰ کیلومترمربع در ناحیه جنوب غربی بین ۳۱ درجه و ۵۸ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی نسبت به استوا و ۴۵ درجه و ۴۴ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۱۰ دقیقه طول شرقی نسبت به نصف‌النهار گرینویچ قرار دارد.

نقشه ۱: موقعیت استان ایلام Source: <https://bmcinfectdis.biomedcentral.com>

این استان یک منطقه کوهستانی و مرتفع است که در غرب و جنوب‌غربی کشور در میان رشته کوه‌های کبیرکوه از سلسله جبال زاگرس قرار دارد. از شمال به استان کرمانشاه، از جنوب به قسمتی از خوزستان و کشور عراق، از شرق به استان لرستان و از غرب به کشور عراق محدود است. استان ایلام حدود ۴۲۵ کیلومتر مرز مشترک با کشور عراق دارد. کوه‌های ایلام از جمله ناهمواری‌های سلسله جبال زاگرس است این استان ۱/۲ درصد از مساحت کشور را از آن خود نموده است (Barayand, 2017).

نقشه ۲: تقسیمات استان ایلام Source: <https://www.researchgate.net>

مشخصه طبیعی که تاثیر گذار در سازمان فضایی سکونتگاه‌های استان می باشد نحوه قرارگیری سلسله جبال زاگرس در استان که همانند دیواری استان ایلام را به دو قسمت تبدیل نموده و ارتباط نقاط سکونتگاهی را با مشکل مواجه نموده است و عامل دوم شکل طولی استان می‌باشد که این شکل طولی باعث واگرایی سکونتگاه‌های شمالی و جنوبی استان به سمت مراکز جمعیتی فعال استانهای همجوار شده است یا این وجود هیچ فضایی از استان بدون نقطه شهری نیست و آنچه چشمگیر است، عدم تعادل و توازن در استقرار جمعیت به ویژه در مقیاس شهرستانی است. علیرغم توزیع نسبتاً متعادل نقاط سکونتگاهی، توزیع جمعیت بین کانون‌های شهری و روستایی، قاعده‌مند و یکنواخت نیست. طبق آخرین آمارگیری، سال ۱۳۹۵ از ۳۹۵۲۶۳ هزار نفر جمعیت شهری استان ۱۹۹۸۶۱ نفر در شهر ایلام مرکز استان سکونت دارند و بقیه شهرستان‌های این استان رقم کوچکی از جمعیت شهری را به خود اختصاص داده‌اند.

تحولات جمعیت شهرنشین استان برحسب شهرستان

در سال ۱۳۶۵، استان ایلام دارای ۱۳ نقطه شهری بوده که مجموعاً ۱۵۶۶۵۸ نفر جمعیت را شامل می‌شده است. بیشترین جمعیت شهری در شهرستان ایلام با ۱۰۸۱۳۵ نفر جمعیت شهری (معادل ۶۹/۰۳ درصد) و کم‌ترین در شهرستان دهلران با ۲۳۳۲ نفر جمعیت (معادل ۱/۴۹ درصد) بوده است.

نکته قابل ذکر این است که در فاصله‌ی سرشماری ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵، سه شهر "دهلران"، "مهران" و "موسیان" به دلیل شرایط جنگی (جنگ ایران و عراق) خالی از سکنه بوده‌اند. همچنین همه‌ی شهرهای استان به جز شهر ایلام دارای

جمعیتی کمتر از ۲۵۰۰۰ نفر بوده‌اند و این موضوع نشان می‌دهد که اکثر شهرهای این استان، روستا شهرهایی بوده‌اند که به نقاط جمعیتی اطراف خود وابسته بوده و خدمات سطح بالا از سایر نقاط دریافت می‌کردند. بسته به نوع، فاصله و زمان دسترسی این شهرها ممکن است در محدوده استان و یا خارج از آن قرار گرفته باشند.

بر اساس سرشماری سال ۱۳۷۵، در استان ایلام ۱۵ نقطه شهری وجود داشته که در مجموع ۲۵۹۶۸۷ نفر جمعیت شامل شده است. بیشترین درصد جمعیت شهری استان در شهرستان ایلام با ۵۰/۷۶ درصد و کم‌ترین در شهرستان شیروان و چرداول با ۲/۸۰ درصد است. نکته قابل ذکر در مورد نحوه توزیع کل جمعیت شهرنشین برحسب شهرستان‌های استان این است که از میزان تمرکز جمعیت شهری در پهنه استان کاسته شده و گرایش به توزیع یکنواخت جمعیت شهری دیده می‌شود.

بر اساس سرشماری سال ۱۳۸۵، در استان ایلام ۱۹ نقطه شهری وجود داشته که در مجموع ۳۲۳۶۴۲ نفر جمعیت را شامل می‌شود. شهرستان ایلام با ۵۰/۱۲ درصد، بیشترین و شهرستان شیروان و چرداول با ۵/۷۶ درصد، کمترین سهم از جمعیت شهرنشین استان را در خود جایی داده‌اند. البته در مقایسه با سال ۱۳۷۵، شهرستان شیروان و چرداول بیشترین میزان رشد را داشته است. بر اساس آخرین تقسیمات کشوری، بیشترین جمعیت شهری در بین شهرستان‌های استان مربوط به شهرستان ایلام با ۱۹۹۸۶۱ نفر جمعیت (معادل ۵۰/۵۶ درصد) و کمترین مربوط به شهرستان جدید شیروان با ۲۶۹۶ نفر جمعیت شهری (معادل ۴/۰۸ درصد) است.

جدول ۱: سهم هر شهرستان از جمعیت شهری استان ایلام

شهرستان	سهم از جمعیت شهری استان				
	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵
آبدانان	۰	۰	۰	۰	۰
ایلام	۶۶/۸۳	۶۹/۰۳	۵۰/۷۶	۷/۶۹	۰
ایوان	۰	۰	۰	۰	۰
بدره	۰	۰	۰	۰	۰
چرداول	۰	۰	۰	۰	۰
دره شهر	۴/۷۲	۲۱/۸۴	۷/۰۹	۰	۰
دهلران	۱۴/۳۶	۱/۴۹	۱۲/۶۲	۱۱/۵۱	۱۱/۲۸
شیروان	۰	۰	۰	۰	۰
ملکشاهی	۰	۰	۰	۰	۰
مهران	۱۴/۰۹	۵/۷۱	۹/۴۴	۸/۹۳	۴/۶۶
کل استان	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

Source: Statistics Center of Iran

بررسی روند کلی تحولات جمعیت شهری استان ایلام به تفکیک شهرستان‌های آن طی دوره ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد که در تمامی دوره‌ها، شهرستان ایلام بیشترین سهم از جمعیت شهری استان را به خود اختصاص داده است. سهم این شهرستان هر چند به طور کلی کاهش یافته است اما همواره بیش از نیمی از جمعیت شهرنشین استان در این شهرستان سکونت داشته است. همچنین شهرستان‌های دره شهر، دهلران، چرداول، ملکشاهی و شیروان به ترتیب در سال‌های ۵۵، ۶۵، ۷۵، ۸۵، ۹۰ و ۹۵ کم‌ترین سهم از جمعیت شهری استان را داشته‌اند. لازم به ذکر است در

افزایش یا کاهش سهم شهرستان‌ها از کل جمعیت شهری استان تغییرات تقسیمات سیاسی و افزایش تعداد نقاط شهری بیشترین نقش را در تحولات جمعیت شهری استان برحسب شهرستان داشته است.

به منظور مقایسه‌ی روند تغییرات میزان شهرنشینی در هر یک از شهرستان‌ها با استان ایلام و کشور، از شاخص "گسترش شهرنشینی" یا شاخص "الدريج" استفاده شده است. برای محاسبه‌ی این شاخص از رابطه‌ی (۱) استفاده می‌شود:

$$EL = \frac{U_t - U_o}{100 - U_o} \times \frac{100}{t} \quad \text{رابطه‌ی (۱)}$$

U_t : درصد شهرنشینی در سال مقصد

U_o : درصد شهرنشینی در سال پایه

t : زمان بین سال پایه و مقصد

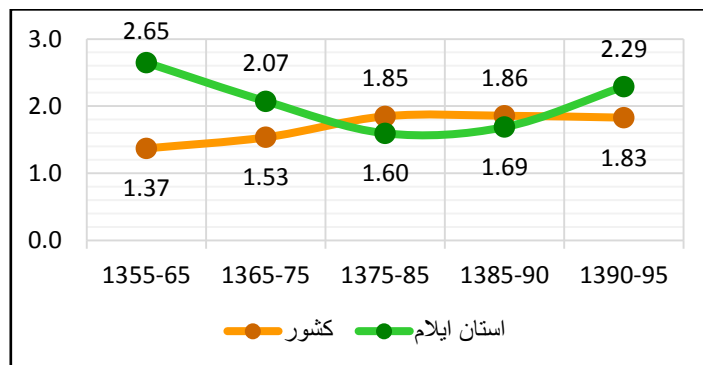
در جدول (۲)، تحولات شهرنشینی استان ایلام در سال‌های مختلف با استفاده از شاخص الدريج یا گسترش شهرنشینی نشان داده شده است. این شاخص شتاب شهرنشینی از دوره‌ای به دوره‌ی دیگر را مورد ارزیابی قرار داده و نشان می‌دهد که میزان شهرنشینی قلمروهای مختلف جغرافیایی در دوره‌های معین از چه آهنگی پیروی کرده است. در واقع شاخص الدريج میزان تغییرات جمعیت شهرنشین را به نسبت حداکثر جمعیت بالقوه‌ای که می‌تواند شهرنشین شود (یعنی در حال حاضر روستانشین است) می‌سنجد. با محاسبه‌ی شاخص مذکور از سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ چنین استنباط می‌شود که شتاب شهرنشینی در کل استان در دوره‌های ۱۳۵۵-۶۵، ۱۳۶۵-۷۵ و ۱۳۹۰-۹۵ بالاتر از متوسط کشور و در دوره‌های ۱۳۷۵-۸۵ و ۱۳۸۵-۹۰ پایین‌تر از متوسط کشور بوده است. در این بین در دوره‌ی ۱۳۵۵-۶۵، شهرستان ایلام بالاترین و شهرستان دهلران پایین‌ترین شتاب در گسترش شهرنشینی را داشته‌اند. در دوره‌ی ۱۳۶۵-۷۵، شهرستان دهلران برعکس دوره‌ی قبل، بالاترین نرخ رشد جمعیت شهری را در میان سایر شهرستان‌های استان داشته است. در این سال، پایین‌ترین نرخ رشد متعلق به شهرستان دره‌شهر پایین‌ترین با نرخ رشد ۰،۰۸- بوده است. در دوره‌ی ۱۳۷۵-۸۵، شهرستان دره‌شهر همچنان پایین‌ترین نرخ رشد را در میان شهرستان‌های استان داراست. شهرستان ایوان نیز بالاترین نرخ رشد را داشته است. در دوره‌ی پنج ساله‌ی ۱۳۸۵-۹۰، شهرستان دهلران با نرخ رشد ۳،۹۲- درصد پایین‌ترین و شهرستان مهران با نرخ رشد ۳،۸۳ درصد، بالاترین نرخ رشد را تجربه کرده است. در نهایت، در آخرین دوره سرشماری (۱۳۹۰-۹۵)، شهرستان‌های چرداول و دره‌شهر بالاترین و شهرستان‌های آبدانان و دهلران پایین‌ترین نرخ رشد را داشته‌اند.

جدول ۲: مقایسه شتاب گسترش شهرنشینی در استان ایلام و کشور بر اساس شاخص الدريج

دوره	کشور	استان	شهرستان							
			ایلام	دره‌شهر	دهلران	مهران	چرداول	آبدانان	ایوان	ملکشاهی
۱۳۵۵-۶۵	۱/۳۷	۲/۶۵	۵/۴۸	۳	-۰/۳۲	۱/۱۹	-	-	-	-
۱۳۶۵-۷۵	۱/۵۳	۲/۰۷	۳/۹۴	-۰/۰۸	۵/۸۳	۳/۱۵	۰/۵۴	-	-	-
۱۳۷۵-۸۵	۱/۸۵	۱/۶	۱/۷۸	-۰/۶۷	۱/۱۸	-۰/۲۳	۲/۳۳	۱/۶	۲/۶۵	-
۱۳۸۵-۹۰	۱/۸۶	۱/۶۹	۰/۱۵	۳/۱۴	-۳/۹۲	۳/۸۳	-۰/۴۵	۳/۴۴	۱/۳۱	-
۱۳۹۰-۹۵	۱/۸۳	۲/۲۹	۱/۹۹	۴/۰۱	۱/۰۷	۱/۹۹	۴/۱۶	۰/۹۲	۱/۵۸	۳/۲۸

Source: Research Findings, 2020

¹. Eldridge Index

نمودار ۱: نمودار مقایسه شاخص شتاب گسترش شهرنشینی در استان ایلام و کشور طی دوره ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵

Source: Using Statistics Center of Iran

تغییرات تعداد نقاط شهری استان

با نگاهی به اطلاعات سرشماری سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵، تغییرات تعداد نقاط شهری استان ایلام مشخص می‌شود. بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۵۵، استان ایلام تنها دارای ۴ نقطه شهری (ایلام، دره‌شهر، دهلران و مهران) با جمعیتی برابر با ۴۸۵۹۵ نفر بوده است. در این سال شهر ایلام، پرجمعیت‌ترین شهر استان، دارای جمعیتی برابر با ۳۲۴۷۶ نفر بوده است.

در سرشماری سال ۱۳۶۵، تعداد شهرهای استان به ۱۳ شهر افزایش پیدا می‌کند. شهر ایلام با ۸۹۳۱۵ نفر جمعیت، همچنان تنها شهر بزرگ استان و مرکز آن بوده است. در این سال، سایر شهرهای استان جمعیتی کمتر از ۲۵۰۰۰ نفر داشتند و به نوعی روستا شهر محسوب می‌شدند. باید به این نکته اشاره کرد که سه شهر "مهران"، "دهلران" و "موسیان" در این سال به علت جنگ میان ایران و عراق خالی از سکنه بودند.

در سرشماری ۱۳۷۵ تعداد شهرهای استان از ۱۳ شهر به ۱۵ شهر افزایش یافت که در این بین دو شهر "پهله" و "لومار" به نقاط شهری استان افزوده شدند. در این سال همچون سرشماری ۱۳۶۵، تمامی شهرهای استان به غیر از ایلام جمعیتی کمتر از ۲۵۰۰۰ هزار نفر داشتند (روستا-شهر بودند). در این میان شهر ایلام با جمعیتی برابر با ۱۲۶۳۴۶ نفر در رده شهرهای متوسط کشور قرار داشته است.

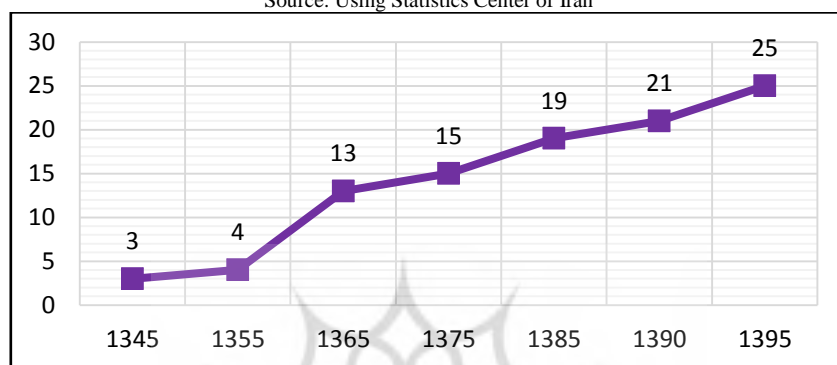
بر اساس نتایج سرشماری ۱۳۸۵، تعداد شهرهای استان به ۱۹ شهر افزایش یافته و چهار شهر "آسمان‌آباد"، "توحید"، "زرنه" و "مورموری" بین سال‌های ۸۵-۱۳۷۵ تبدیل به شهر شدند. در این سال تنها سه شهر "ایلام"، "ایوان" و "دهلران" جمعیتی بالای ۲۵۰۰۰ نفر داشته‌اند که مرکز استان یعنی شهر ایلام ۱۵۵۲۸۹ نفر جمعیت داشته است.

بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، شهرهای استان به ۲۵ شهر افزایش یافت. در این بین شش شهر دلگشا" و "سراب باغ" "بلاوه"، "شباب"، "ماژین" و "مهر" به نقاط شهری استان افزوده شدند. در این سال همچون دو سرشماری قبلی، تنها سه شهر جمعیتی بالای ۲۵۰۰۰ نفر وجود دارد و جمعیت شهر ایلام برابر با ۱۹۴۰۳۰ نفر است. در مجموع بررسی‌ها نشان داد که روند تغییرات تعداد نقاط شهری استان طی سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ مثبت بوده است. بیشترین تغییرات مربوط به دوره ۶۵-۱۳۵۵ بوده است که طی آن تعداد زیادی شهر کوچک در شرق و شمال شرق استان به تعداد کل شهرهای استان اضافه شده است.

جدول ۳: تعداد نقاط شهری و شهرهای اضافه شده استان در سرشماری ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵

سال سرشماری	تعداد نقاط شهری	نسبت تغییرات	شهرهای اضافه شده
۱۳۵۵	۴	-	ایلام - دره‌شهر - مهران - دهلران
۱۳۶۵	۱۳	٪ ۲۲۵	آبدانان - ارکواز - ایوان - بدره - چوار - سرابله - صالح‌آباد - موسیان - میمه
۱۳۷۵	۱۵	٪ ۱۵,۳۸	پهله - لومار
۱۳۸۵	۱۹	٪ ۲۶,۶۷	آسمان‌آباد - توحید - زرنه - مورموری
۱۳۹۰	۲۱	٪ ۱۰,۵۳	دلگشا - سراب باغ
۱۳۹۵	۲۵	٪ ۱۹,۰۵	بلاوه - شباب - ماژین - مهر

Source: Using Statistics Center of Iran

نمودار ۲: نمودار تعداد نقاط شهری استان ایلام از سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵

Source: Using Statistics Center of Iran

تعداد شهرهای استان در سال ۱۳۹۵، برابر با ۲۵ شهر بوده که عمده‌ی آن‌ها قدمت چندانی ندارند. در واقع این شهرها نقاط روستایی یا روستاهای بزرگی بوده‌اند که به دلایلی از جمله افزایش جمعیت، خدمات‌رسانی به روستاهای حوزه‌ی نفوذ و اطراف آن‌ها و یا برگزیده شدن به عنوان مرکز اداری-سیاسی ماهیت شهری پیدا کرده و به نقطه شهری تبدیل شده‌اند. نگاهی گذرا به تغییرات تقسیمات کشوری استان طی سال‌های گذشته، از نو پا بودن اکثر شهرهای استان حکایت دارد.

طبقه‌بندی جمعیتی نقاط شهری استان

توزیع شهرهای استان در سال ۱۳۶۵ در طبقات جمعیتی نشان می‌دهد که از مجموع ۱۳ شهر استان، ۸ شهر (شامل بدره، چوار، دهلران، سرابله، صالح‌آباد، موسیان، مهران و میمه) در طبقه‌ی جمعیتی کمتر از ۵۰۰۰ نفر، ۲ شهر (شامل ارکواز و دره‌شهر) در طبقه‌ی جمعیتی ۵۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰ نفر، ۲ شهر (شامل ایوان و آبدانان) در طبقه‌ی جمعیتی ۱۰۰۰۰ تا ۲۵۰۰۰ نفر و ۱ شهر (ایلام) در طبقه جمعیتی ۵۰۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰۰ نفر جای گرفته‌اند. تمامی شهرهای استان به غیر از شهر ایلام، جمعیتی کمتر از ۲۵۰۰۰ نفر داشتند که این موضوع نشان می‌دهد اکثر شهرهای این استان، روستا شهرهایی بودند که به نقاط جمعیتی اطراف خود وابسته بوده و خدمات سطح بالا را از سایر نقاط دریافت می‌کردند.

بر اساس سرشماری ۱۳۷۵، ۶ شهر (شامل بدره، پهله، صالح‌آباد، لومار، موسیان و میمه) در طبقه‌ی جمعیتی کمتر از ۵۰۰۰ نفر، ۲ شهر (شامل سرابله و چوار) در طبقه‌ی ۵۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰ نفر و ۶ شهر (شامل آبدانان، ارکواز، ایوان، دره‌شهر، دهلران و مهران) در طبقه‌ی ۱۰۰۰۰ تا ۲۵۰۰۰ نفر جای دارند. از این رو، تمامی شهرهای استان به غیر از

شهر ایلام، جمعیتی کمتر از ۲۵۰۰۰ نفر دارند. در این سال و برای اولین بار، جمعیت شهر ایلام با جمعیتی برابر با ۱۲۶۳۴۶ نفر در طبقه جمعیتی بالای ۱۰۰۰۰۰ نفر قرار می‌گیرد.

در سرشماری ۱۳۸۵، دو شهر "ایوان" و "دهلران" برای اولین بار در طبقه جمعیتی ۲۵۰۰۰ تا ۵۰۰۰۰ نفر قرار می‌گیرند. تعداد ۹ شهر (شامل میمه، موسیان، مورموری، لومار، صالح‌آباد، زرنه، توحید، پهل و بدره) در طبقه جمعیتی کمتر از ۵۰۰۰ نفر، ۳ شهر (شامل آسمان‌آباد، چوار و سرابله) در طبقه ۵۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰ نفر و ۴ شهر (شامل آبدانان، ارکواز، دره‌شهر و مهران) در طبقه ۱۰۰۰۰ تا ۲۵۰۰۰ نفر قرار دارند. جمعیت شهر ایلام در این سال از مرز ۱۵۰۰۰۰ نفر عبور کرده و به ۱۵۵۲۸۹ نفر می‌رسد. بر اساس آخرین نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ نیز، تعداد شهرهای زیر ۵۰۰۰ نفر به بالاترین مقدار خود یعنی ۱۵ شهر (شامل بدره، بلاوه، پهل، توحید، دلگشا، زرنه، سراب باغ، شباب، صالح‌آباد، لومار، مازین، مورموری، موسیان، مهر و میمه) رسیده است. همچنین همانند سرشماری سال ۱۳۸۵، تنها شهرهای "ایلام"، "دهلران" و "ایوان" جمعیتی بالای ۲۵۰۰۰ نفر دارند و مابقی به نوعی روستا شهر محسوب می‌شوند که اکثراً به دلایل سیاسی به شهر ارتقاء یافته‌اند و به نقاط سکونتگاهی پیرامونی خود خدمات‌رسانی می‌کنند. نکته قابل ذکر این است که تقریباً نیمی از جمعیت شهرنشین استان (۴۹/۰۹ درصد) در شهر ایلام و مابقی (۵۰/۹۱ درصد) در سایر شهرهای استان سکونت دارند.

جدول ۴: طبقه‌بندی جمعیتی نقاط شهری استان

سرشماری	طبقات جمعیتی	کمتر از ۵۰۰۰	۱۰۰۰۰ - ۵۰۰۰	۲۵۰۰۰ - ۱۰۰۰۰	۵۰۰۰۰ - ۲۵۰۰۰	۱۰۰۰۰۰ - ۵۰۰۰۰	بالای ۱۰۰۰۰۰
	نفر	نفر	نفر	نفر	نفر	نفر	نفر
۱۳۶۵	تعداد شهر	۸	۲	۲	۰	۱	۰
	جمعیت (درصد)	۹/۱۴٪	۱۰/۶٪	۲۳/۶۳٪	۰	۵۶/۸۸٪	۰
۱۳۷۵	تعداد شهر	۶	۲	۶	۰	۰	۱
	جمعیت (درصد)	۶/۲۴٪	۴/۶۲٪	۴۰/۴۹٪	۰	۴۸/۶۵٪	۰
۱۳۸۵	تعداد شهر	۹	۳	۴	۲	۰	۱
	جمعیت (درصد)	۷/۶۵٪	۶/۴۶٪	۲۰/۵۱٪	۱۶/۹۷٪	۰	۴۸/۴۱٪
۱۳۹۵	تعداد شهر	۱۵	۲	۵	۲	۰	۱
	جمعیت (درصد)	۹/۴۲٪	۳/۰۶٪	۲۲/۱۸٪	۱۶/۲۵٪	۰	۴۹/۰۹٪

Source: Using Statistics Center of Iran

روند بررسی تعداد نقاط شهری استان و سهم جمعیتی آن‌ها از جمعیت شهری استان طی سال‌های مورد بررسی نشان می‌دهد که بیشترین تغییرات مربوط به تعداد شهرهای طبقه جمعیتی کمتر از ۵۰۰۰ نفر است. تعداد این شهرها از ۱۰ شهر در سال ۱۳۶۵ به ۱۵ شهر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. به لحاظ سهم نیز، مطابق نمودار بالا، طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ به تدریج بر سهم شهرهای کمتر از ۵۰۰۰ نفر جمعیت و همچنین شهرهای بالای ۱۰۰ هزار نفر از کل جمعیت شهری استان افزوده شده است؛ هر چند که این افزایش اندک بوده است.

به طور کلی می‌توان نتیجه گرفت که طی دهه‌های اخیر بر تعداد شهرهای استان افزوده شده و از تعداد ۴ شهر در سال ۱۳۵۵ به ۲۵ شهر در سال ۱۳۹۵ رسیده است. سهم شهرهای با جمعیت کمتر از ۲۵۰۰۰ نفر هم به لحاظ تعداد و هم به لحاظ سهم‌شان از جمعیت شهری استان در حال افزایش است و از طرفی فاصله شهر ایلام از سایر شهرهای

استان روز به روز بیشتر و بیشتر می‌شود. همچنین باید به این نکته اشاره کرد که شکاف در سطوح جمعیت شهری ۵۰ تا ۱۰۰ هزار نفر در سلسله‌مراتب شهری استان کاملاً مشهود است.

بر اساس هرم و شکل شماره ۶ تعداد ۱۵ شهر از کل ۲۵ شهر استان ایلام جمعیت کمتر از پنج هزار نفر داشته و کارکرد آنها بیشتر کشاورزی و مشاغل وابسته هست هرچند با تبدیل شدن به شهر نهادهای دولتی و مشاغل خدماتی مورد نیاز نیز در این شهرها مستقر گردیده است

جدول ۶: رتبه (جمعیتی) شهرها در شبکه سلسله مراتب شهری استان طی

سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵				نام شهر
رتبه				
۱۳۹۵	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	
۱	۱	۱	۱	ایلام
۲	۲	۲	*	دهلران
۳	۳	۳	۳	ایوان
۴	۴	۴	۲	آبدانان
۵	۵	۵	۴	دره‌شهر
۶	۷	۶	*	مهران
۷	۸	۸	۸	سرابله
۸	۶	۷	۵	ارکواز
۹	۹	-	-	آسمان‌آباد
۱۰	۱۰	۹	۶	چوار
۱۱	۱۲	۱۱	۷	بدره
۱۲	-	-	-	شباب
۱۳	۱۱	۱۰	-	پهله
۱۴	۱۳	-	-	مورموری
۱۵	۱۵	-	-	زرنه
۱۶	-	-	-	سراب باغ
۱۷	۱۶	۱۵	-	لومار
۱۸	۱۴	۱۳	*	موسیان
۱۹	۱۹	-	-	توحید
۲۰	۱۷	۱۴	۹	میمه
۲۱	-	-	-	دلگشا
۲۲	۱۸	۱۲	۱۰	صالح‌آباد
۲۳	-	-	-	مازین
۲۴	-	-	-	مهر
۲۵	-	-	-	بلاوه

Source: Using Statistics Center of Iran

جدول ۵: جمعیت شهرهای استان طی سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵

نام شهر	جمعیت			
	۱۳۹۵	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵
آبدانان	۲۳۹۴۶	۲۱۹۳۴	۲۱۳۹۶	۲۱۹۶۸
آسمان‌آباد	۶۲۸۰	۵۹۰۸	-	-
ارکواز	۱۱۹۷۷	۱۴۳۳۴	۱۰۶۵۴	۷۴۱۱
ایلام	۱۹۴۰۳۰	۱۶۰۳۵۵	۱۲۶۳۴۶	۸۹۳۱۵
ایوان	۳۱۲۹۹	۲۷۸۸۳	۲۳۴۸۲	۱۵۱۳۰
بدره	۴۲۷۸	۳۷۸۴	۳۷۳۵	۳۵۰۰
بلاوه	۲۶۴	-	-	-
پهله	۳۸۷۰	۴۴۲۶	۴۷۷۸	-
توحید	۲۱۲۸	۶۴۲	-	-
چوار	۵۸۳۱	۵۶۶۹	۵۴۸۲	۴۰۴۳
دره‌شهر	۲۱۹۰۰	۱۸۴۰۰	۱۴۶۶۸	۸۸۵۱
دلگشا	۱۸۱۹	-	-	-
دهلران	۳۳۹۴۱	۲۸۳۲۰	۲۳۴۹۲	۰
زرنه	۲۹۶۶	۲۹۲۶	-	-
سراب باغ	۲۹۵۹	-	-	-
سرابله	۱۳۳۹۳	۹۸۰۴	۶۵۰۵	۲۹۴۵
شباب	۴۰۸۸	-	-	-
صالح‌آباد	۱۷۵۱	۱۹۵۶	۲۴۱۴	۱۵۳۰
لومار	۲۶۹۶	۲۷۱۴	۷۷۲	-
مازین	۱۵۱۲	-	-	-
مورموری	۳۷۶۸	۳۵۲۳	-	-
موسیان	۲۴۵۹	۳۰۸۹	۲۳۸۷	۰
مهر	۱۰۶۰	-	-	-
مهران	۱۷۴۳۵	۱۳۲۷۶	۱۱۴۴۸	۰
میمه	۱۹۱۳	۲۲۸۸	۲۲۲۸	۲۳۳۴

Source: Statistics Center of Iran, General Census of Population and Housing, 1976 to 2016

در جداول (۶)، شبکه سلسله مراتب شهری شهرهای استان ایلام طی سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ آورده شده است برای اساس رتبه بندی انجام شده شهر ایلام در هر پنج دوره سرشماری شهر برتر و نخست شهر استان بوده است شهرهایی دهلران و ایوان در رتبه بعدی قرار دارند. برای جلوگیری از اشتباه در تفسیر چگونگی تحولات جمعیتی شهرهای استان، شاخص دیگری مورد محاسبه قرار گرفته که در آن افزایش جمعیت هر شهر در ازای هر ۱۰۰ نفر از جمعیت شهر در سال پایه محاسبه می‌گردد و گاما نامیده شده است و از رابطه (۲) قابل محاسبه است:

$$\gamma = \frac{(U_t - U_0) \times 100}{U_0}$$

رابطه‌ی (۲)

U_t : جمعیت در سال مقصد

U₀: جمعیت در سال پایه

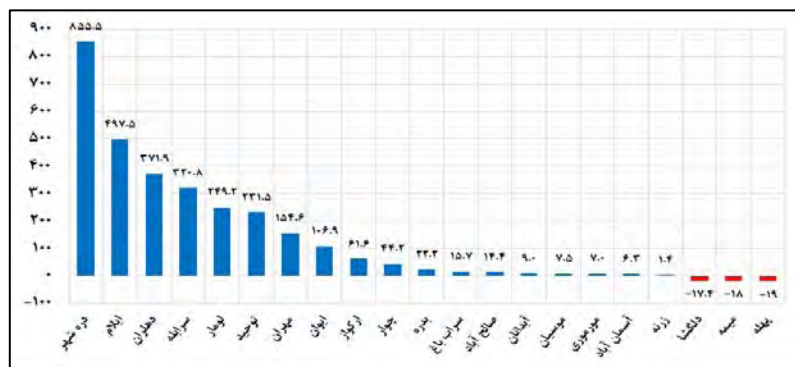
در جدول (۷) ضریب گاما برای شهرهای استان ایلام محاسبه شده است. بر اساس این جدول، شهرهای دره شهر در دوره ۶۵-۱۳۵۵ بیشترین افزایش جمعیت را تجربه کرده است. طی دوره ۷۵-۱۳۶۵ سرابله، دره شهر و صالح آباد به ترتیب بیشترین و شهرهای میمه، آبدانان و بدره نیز به ترتیب کمترین افزایش جمعیت را داشته‌اند. در دوره ۸۵-۱۳۷۵، شهر لومار با ضریبی معادل ۲۵۱/۵۵ بیشترین و صالح آباد با ضریب ۱۸/۹۷- کمترین افزایش جمعیت را داشته‌اند. در بازه‌ی زمانی ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰، شهر توحید بیشترین ضریب و در نتیجه بیشترین افزایش جمعیت را در میان شهرهای استان داشته و این در حالی است که شهر موسیان با ضریب ۱۶/۵۷- پایین‌ترین رشد جمعیت را داشته است. در نهایت طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵، شهر توحید همچون دوره‌ی قبل بیشترین رشد جمعیت به ازای هر ۱۰۰ نفر را داشته و شهر میمه پایین‌ترین نرخ رشد جمعیت را تجربه کرده است. همچنین در بلندمدت (سالی که شهر مورد سرشماری قرار گرفته است، به عنوان سال پایه در نظر گرفته شده است) به ترتیب شهرهای دره شهر، ایلام و دهلران بیشترین و شهرهای پهله، میمه و دلگشا کمترین افزایش جمعیت را داشته‌اند که در جدول شماره (۷) نشان داده شده است.

نتایج حاصل از محاسبه ضریب گاما، تقریباً نتایج توصیفی در پاراگراف‌های قبلی را تأیید می‌کند و تنها تعارض موجود مربوط به شهرهای دارای بیشترین نرخ رشد در بلندمدت است که بر اساس نتایج توصیفی مربوط به شهرهای توحید، لومار و دره شهر بود.

جدول ۷. افزایش جمعیت شهرهای استان به ازای هر ۱۰۰ نفر (ضریب گاما) در دوره ۹۵ - ۱۳۵۵

شهر	۱۳۶۵ - ۷۵	۱۳۷۵ - ۸۵	۱۳۸۵ - ۹۰	۱۳۹۰ - ۹۵	۱۳۵۵ - ۹۵
آبدانان	-۲/۶	۲/۵۱	۴/۴۱	۴/۵۶	۹
آسمان‌آباد	-	-	-۰/۳۲	۶/۶۴	۶/۳
ارکواز	۴۳/۷۶	۳۴/۵۴	-۱۳/۷۹	-۳/۰۸	۶۱/۶۱
ایلام	۴۱/۴۶	۲۶/۹۲	۷/۳۹	۱۲/۶۷	۴۶۷/۴۶
ایوان	۵۵/۲۰	۱۸/۷۴	۵/۴۴	۶/۴۶	۱۰۶/۸۷
بدره	۶/۷۱	۱/۳۱	۱۲/۲۹	۰/۶۸	۲۲/۲۳
بلاوه	-	-	-	-	-
پهله	-	-۷/۳۷	-۸/۱۶	-۴/۸	-۱۹
توحید	-	-	۱۲۹/۷۵	۴۴/۲۷	۲۳۱/۴۶
چوار	۳۵/۵۹	۳/۴۱	۱/۸۷	۰/۹۷	۴۴/۲۲
دره شهر	۶۵/۷۲	۲۵/۴۴	۱۲/۵۷	۵/۷۴	۸۵۵/۵
دلگشا	-	-	-	-۱۷/۳۶	-۱۷/۳۶
دهلران	-	۲۰/۵۵	۹/۴۲	۶/۳	۳۷۱/۹۳۳
زرنه	-	-	۶/۵۶	-۴/۸۷	۱/۳۷
سراب باغ	-	-	-	۱۵/۷۲	۱۵/۷۲
سرابله	۱۲۰/۸۸	۵۰/۷۱	۱۱/۸۶	۱۳	۳۲۰/۸۱
شیاب	-	-	-	-	-
صالح آباد	۵۷/۷۸	-۱۸/۹۷	-۱۲/۳۳	۲/۵۸	۱۴/۴۴
لومار	-	۲۵۱/۵۵	-۲/۰۶	۱/۴۳	۲۴۹/۲۲
ماژین	-	-	-	-	-
مورموری	-	-	۰/۱۷	۶/۷۷	۶/۹۵
موسیان	-	۳۵/۰۷	-۱۶/۵۷	-۴/۵۸	۷/۵۲
مهر	-	-	-	-	-
مهران	-	۱۵/۹۷	۱۲/۳۸	۱۶/۸۶	۱۵۴/۶۴
میمه	-۴/۵۴	۲/۶۹	۱۵/۲۱	-۲۷/۴۳	-۱۸/۰۴

Source: Using Statistics Center of Iran

نمودار ۳: نمودار افزایش جمعیت شهرهای استان به ازای هر ۱۰۰ نفر (ضریب گاما) در بلندمدت

Source: Using Statistics Center of Iran

ب) سطح‌بندی عملکردی شهرهای استان با استفاده از روش تاپسیس

برای سطح‌بندی سکونتگاه‌های استان از روش تاپسیس به منظور رتبه‌بندی کارکردی و خدماتی نقاط شهری استان ایلام استفاده شده است. در جدول زیر موقعیت هر یک از شهرهای استان ایلام بر اساس تاپسیس تاپسیس وزن‌دار آورده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، شهر ایلام با امتیاز ۰/۶۲۸ در جایگاه اول استان قرار دارد و بیانگر آن است که تمرکز امکانات و خدمات در این شهر به نسبت سایر شهرهای استان بیشتر است. پس از ایلام، شهرهای سراپله با ۰/۲۳۷، موسیان با ۰/۲۲۴ و دهلران با ۰/۱۸۸ قرار دارند. دو شهر آسمان‌آباد و زرنه نیز با امتیاز ۰/۲۲ در انتها قرار دارند. نکته قابل توجه آن است که بین امتیاز شهر اول یعنی ایلام (۰/۶۲۸) با دومین شهر (یعنی سراپله) و سایر شهرهای دیگر فاصله‌ی بسیار زیادی وجود دارد.

جدول ۸: سطح‌بندی خدماتی شهرهای استان ایلام به روش تاپسیس

رتبه	شهر	امتیاز	رتبه	شهر	امتیاز
۱	ایلام	۰/۶۲۸	۱۴	دلگشا	۰/۰۸۷
۲	سراپله	۰/۲۳۷	۱۵	صالح آباد	۰/۰۸۲
۳	ایوان	۰/۲۲۴	۱۶	زرنه	۰/۰۶۹
۴	دهلران	۰/۱۸۸	۱۷	پهله	۰/۰۶۲
۵	دره شهر	۰/۱۸۴	۱۸	توحید	۰/۰۵۹
۶	مهران	۰/۱۸۳	۱۹	سراب باغ	۰/۰۵۴
۷	بدره	۰/۱۸۲	۲۰	چوار	۰/۰۴۹
۸	آبدانان	۰/۱۴۶	۲۱	شباب	۰/۰۴۰
۹	ارکواز	۰/۱۱۶	۲۲	ماژین	۰/۰۳۶
۱۰	میمه	۰/۱۱۲	۲۳	مورموری	۰/۰۲۶
۱۱	لومار	۰/۰۹۹	۲۴	مهر	۰/۰۲۲
۱۲	آسمان آباد	۰/۰۹۵	۲۵	بالوه	۰/۰۲۲
۱۳	موسیان	۰/۰۹۵			

Source: Research Findings, 2020

همچنین با استفاده از نرم‌افزار SPSS و دستور Hierarchical Cluster شهرهای استان را بر اساس میزان برخورداری از خدمات و امتیاز به دست آمده از روش تاپسیس، خوشه‌بندی شده است. بر اساس محاسبات نگارنده سه سطح کاملاً مشخص است.

- سطح اول: ایلام؛
- سطح دوم: سرابله، ایوان، دهلران، بدره، مهران، بدره و دره شهر؛
- سطح سوم: آبدانان، ارکواز، میمه، لومار، آسمان‌آباد، موسیان، دلگشا، صالح‌آباد، زرنه، پهله، توحید، سراب باغ، چوار، شباب، ماژین، مورموری، مهر و بلاوه .

از طرفی شهرهای استان را بر اساس ۶ معیار "آموزشی"، "فرهنگی و ورزشی"، "بهداشتی و درمانی"، "مالی و بیمه"، "گردشگری" و "ارتباطات و اطلاعات" سطح بندی شده است. شهر ایلام در تمامی معیارها به جز معیار خدمات گردشگری در بالاترین سطح قرار داشته و فاصله‌ی نسبتاً زیادی با سایر شهرهای استان دارد. لذا به نظر می‌رسد دسترسی به خدمات و امکانات در شهرهای کوچک و روستا-شهرها عامل مهمی در جذب جمعیت این روستا-شهرها از روستاهای اطراف می‌باشد و تا زمانی که از حیث امکانات و خدمات اختلافی بین روستا-شهرها و روستاهای استان که مبداء مهاجرت می‌باشند نباشد مهاجرین بدون توجه به سلسله مراتب سکونتگاهی همچنان مرکز استان که دارای خدمات برتر بوده مقصد نهایی مهاجرین خواهد بود.

نتیجه‌گیری و دستاورد علمی پژوهشی

امروزه در کشورهای جهان سوم به دنبال افزایش معضلات و مسائل ناشی از رشد شهرنشینی و تمرکز نامطلوب در شهرهای بزرگ، جمعیت و روند برنامه‌ها و تحقیقات به نفع شهرهای کوچک تغییر یافت و اکنون در اکثر کشورهای روبه رشد، یکی از وجوه مشخص سیاست‌های برنامه‌ریزی و عمران منطقه‌ای، جهت‌گیری به سود شهرهای کوچک و روستا-شهرها می‌باشد. در بالاترین سطح نظام طبقه‌بندی جمعیتی شهرهای استان، شهر ایلام قرار دارد که به عنوان مرکز استان، رهبری اداری - سیاسی استان را بر عهده دارد. ایلام به عنوان مادر شهر ناحیه‌ای یک استان مرزی و حاشیه‌ای، شهری جوان است که از تاریخ اجتماعی و هم‌بند تاریخی سیاسی آن مدت زمان زیادی نمی‌گذرد. با این حال در حال حاضر با ۱۹۴ هزار نفر جمعیت به تنهایی بیش از ۵۰ درصد جمعیت شهرنشین استان را در خود متمرکز کرده است. ایلام اگرچه در مقایسه با سایر شهرهای استان از جمعیت قابل توجهی برخوردار است اما در مقیاس ملی و حتی منطقه‌ای شهری کوچک و بسیار کم جمعیت محسوب می‌شود. این شهر از نظر جمعیت پنجاهمین شهر ایران است با این حال تمرکز جمعیت استان در این شهر بیانگر نقش مسلط و موقعیت چشم‌گیر آن در مقیاس استان است. در حقیقت جمعیت شهر ایلام از سایر شهرهای استان به شدت و سرعت فاصله گرفته و به یک موقعیت کاملاً برتر در سطح استان دست یافته است. تمرکز جمعیت در ایلام به تمرکز مجموعه‌ای عظیم‌تر از امکانات، خدمات و فعالیت‌های مختلف در این شهر همراه شده که در یک رابطه نابرابر با سایر طبقات شهری، تعادل فضایی و هم‌وزنی طبقاتی نظام سکونتگاه‌های شهری را به شدت بر هم زده است. حفظ و تقویت این موقعیت اگر چه در مقیاس منطقه‌ای، یکی از ضرورت‌ها در قالب سیاست‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای است، اما نایبستی از نتایج و پیامدهای آن در تشدید عدم تعادل ناحیه‌ای (استانی) غافل ماند.

توزیع نامتعادل جمعیت مناطق شهری استان در طول سال‌های گذشته کاملاً مشهود است. شهر ایلام مرکز استان به عنوان پرجمعیت‌ترین شهر استان همواره فاصله زیادی با حجم جمعیت در سایر شهرهای استان داشته است. افزایش نامتوازن جامعه شهری استان در سال‌های بعد از انقلاب و در جریان جنگ تحمیلی ۸ ساله شدت یافت به طوری که با خالی شدن عمده شهرهای غربی استان از جمله شهرهای دهلران و مهران بر میزان جمعیت شهرهای بخش‌های دیگر استان به خصوص شهر ایلام افزوده شد. هم‌زمان با پدیده جنگ تحمیلی، بی‌توجهی به رشد بی‌رویه جمعیت (نرخ طبیعی) و نیز مهاجرت مناطق روستایی به ویژه به شهر ایلام (مرکز استان) در توزیع نامتعادل جمعیت نقش داشته است.

اکثر شهرهای استان کمتر از ۵ هزار نفر جمعیت دارند. غیر از شهر ایلام که جمعیت بیش از ۱۰۰ هزار نفر دارد، و دهلران و ایوان که جمعیت بین ۲۵ تا ۵۰ هزار دارند بقیه شهرهای استان جمعیت چندان زیادی ندارند. و جزء شهرهای با جمعیت کمتر از ۲۵ هزار نفری هستند. که بر اساس تعاریف سازمان ملل جزو روستا- شهرها بحساب می‌آیند. این وضعیت نشان از این دارد که بافت شهری در استان خیلی بافت پویا و در حال رشدی نبوده و هنوز بافت روستایی و عشایری در استان حاکم و سطح توسعه شهرها پایین بوده و پذیرای جمعیت مهاجر استان و پایداری آنها نیست.

شهر ایلام، مرکز استان ایلام، در سال‌های ۹۵-۱۳۷۵ بالاترین رتبه جمعیتی را در بین شهرها داشته است. به نظر می‌رسد عمده‌ترین دلیل قرارگیری شهر ایلام در صدر شهرهای استان تنها و تنها مرکزیت اداری و سیاسی و در نتیجه تمرکز خدمات در این شهر می‌باشد و نه مرکز جغرافیایی و یا سایر عوامل.

عمده‌ترین گرایش جمعیت شهری و توسعه در نظام شهری منطقه، روند قطبی شدن توسعه شهری است و در این میان، ایلام قطب اصلی این توسعه شهری است. در سلسله مراتب نظام شهری استان ایلام همواره شکاف و رخنه مشاهده شده است و همچنین سلسله مراتب خدمات‌گیری در نظام شهری ایلام بسیار ناقص و ضعیف است. شهرهای مراکز شهرستانی و بخش‌ها در کنار ایفای نقش سیاسی- اداری توان خدمات‌دهی به روستاهای اطراف و حوزه نفوذ خود را دارا می‌باشند

روستا-شهرهای استان در جذب جمعیت حوزه اطراف خود موفق بوده‌اند، با جذب جمعیت بیشتر از روستاهای اطراف، این شهرهای کوچک نیازمند وجود امکانات و تسهیلات حداقلی که جذابیت بیشتر شهرهای بزرگ را برای روستاییان کم اهمیت تر نماید، می‌باشد سیاستهای اخیر دولت در جهت تمرکز زدایی از مادر شهرها و گسترش امکانات رفاهی به شهرهای کوچک و روستا-شهرها و شکل‌گیری تقسیمات سیاسی جدید و تبدیل روستاهای بزرگ به روستا-شهرهای مرکز بخش، توانسته است در نقش رابط تعادلی خوبی بین روستاها و شهرهای بزرگ و میانی استان عمل نماید.

این شهرها به دلیل کمبود اشتغال و سرمایه نتوانسته‌اند از دیگر شهرهای همجوار خود جمعیت جذب نمایند. و تنها در جذب جمعیت مهاجرت‌های بی‌رویه ساکنین روستاهای اطراف به شهرهای سطح دوم و اول استان به نحو مطلوب عمل نموده‌اند.

بنابراین در خصوص فرضیه پژوهش که روستا-شهر به لحاظ جمعیتی تأثیر مثبتی در تعادل نظام شهری استان داشته اند، فرضیه مذکور تأیید شده است. چرا که بجز شهر ایلام که مرکز استان بوده و تمام امکانات خدماتی برتر و فرصت های اشتغال زایی و ... در آن وجود داشته و از سالهای قبل (۱۳۵۵) به بعد شهر برتر منطقه بوده و کماکان هم توان رقابت با این مادر شهر منطقه ایی برای شهرهای استان امکان پذیر نیست مابقی شهرهای استان در سطح نزدیک به هم قرار داشته و تعادل مناسبی بین سکونتگاههای استان موجود میباشد هرچند جهت کاهش شکاف منطقه ایی و ایجاد تعادل در نظام شبکه ایی شهرهای استان سطوح دوم میبایست تقویت شده و جمعیت ۵۰ تا ۱۰۰ هزاری شبکه شهری استان تکمیل گشته و شهرهای روستا-شهری جایگزین شهرهای سطح دوم استان (دهلران- ایوان) گردند.

بر اساس نتایج پژوهش شهر ایلام با فاصله‌ی نسبتاً زیادی از شهرهای دیگر استان قرار دارد که البته این مسئله با توجه به میزان جمعیت شهر ایلام و همچنین نقشی که این شهر در استان و منطقه دارد، طبیعی است. شهرهای سطح دوم به لحاظ حوزه نفوذ عملکردی از توان زیادی برخوردار نیستند و عمدتاً در خدمات‌رسانی به شهروندان خود نیز کم‌توان هستند. سایر شهرهای سطح پایین‌تر دارای حوزه نفوذ عملکردی خیلی محدودی هستند و وظیفه خدمات‌رسانی روزانه به برخی روستاهای اطراف خود را بر عهده دارند. این شهرها خود برای تأمین خدمات و امکانات موردنیاز به شهرهای سطوح بالاتر و به ویژه شهر سطح اول مراجعه می‌کنند. بدلیل ضعف در امکانات و خدمات، مراکز شهرستان و بخش صرفاً ایفاگر نقش سیاسی- اداری خدمات سطح پایین به نقاط سکونتگاهی اطراف و حوزه‌ی نفوذ خود را دارند.

مقایسه نتایج سطح‌بندی بر اساس اندازه جمعیت و شاخص میزان برخورداری شهرها از امکانات و خدمات نشان می‌دهد که تقریباً سطح‌بندی جمعیتی شهرهای استان منطبق بر سطح‌بندی عملکردی یا خدماتی شهرهاست به عبارت ساده، در مجموع شهرهایی که در نظام شهرهای استان از جمعیت بیشتری برخوردار هستند، از امکانات بیشتری نیز بهره‌مند هستند و در مقابل نیز نقاط شهری کوچک و کم‌جمعیت به لحاظ فقدان چنین حمایتی دارای طیف بسیار محدودتری از کارکردهای خدماتی هستند. لذا با توجه به نتایج بدست آمده و در جهت تقویت شهرهای کوچک و روستا-شهرها میبایست خدمات و تسهیلات لازم به این مراکز سکونتگاهی اختصاص یابد.

شهرهای تازه تاسیس استان در برخی موارد از تبدیل مستقیم یک روستا به شهر و در برخی موارد از تجمیع و ادغام چند روستا تشکیل شده‌اند. دو شهر آسمان آباد و ماژین از ادغام روستاها، و شهرهای شباب، بلاوه، مهر و سرابله از تبدیل روستا به شهر به وجود آمده‌اند. شهر آسمان‌آباد از تجمیع و ادغام روستاهای صیدنظری سفلی، محمدقلی، علی مدد، زمان، سلطانقلی سفلی، کوله، بابامرادی سفلی و سلطانقلی علیا به شهر تبدیل شده است. روستای ماژین مرکز بخش ماژین پس از تجمیع با روستاهای همگام، حیدرآباد، فتح آباد و ایرج آباد به شهر تبدیل شده است. هر یک از شهرهای شباب، بلاوه، مهر و سرابله نیز به ترتیب از تبدیل روستاهای؛ شباب (شواو)؛ بلاوه تره؛ مهر؛ و سرابله به شهر، تشکیل شده‌اند. و این شکل‌گیری نه تنها در کاهش مهاجرت خود آیین روستاها به شهرهای سطوح

دوم و اول جلوگیری کرده بلکه روستا-شهرهای شباب، آسمان آباد، شهرتوحید، میمه، ماژین در جذب جمعیت روستایی اطراف خود موفق عمل نموده‌اند.

References

- Amy K. and Mark J. McDonn, (2005), Selecting Independent Measure to Quantity, Melbourne Urban-Rural Gradient, Lanurb. Plan. Journal Mahdibeigi, P 51.
- Barean, I, (2009), Introduction to urban planning, London, P 12-15.
- Consulting engineers come up. (2017) Comprehensive Plan of Planning of Ilam Province, Management and Planning Organization of Ilam Province. [In Persian].
- F, Baresky, (2009), urban planning in small towns and Rural Area, Routledge, London.P 88.
- Habib · Farah (1992). Urban Hierarchy, Journal of Architecture and Urban Planning, Fourth Period, Issue (199 and 20). [In Persian].
- Hajipour · Khalil Zabrdest; Esfandiari (2005) Discussion, analysis and presentation of a model for the urban system of Khuzestan province, Journal of Fine Arts; (23): 6. [In Persian].
- Hinrey, N, (2007), small Towns and urban planning in developing country Urban studies, vol 33, N946, P 52.
- Hosseini ; Sayed Ali. Bahrami · Yousef (2013) The Effect of Spatial Use of the City on the Journey of Citizens Travel Study in Rasht, Journal of Applied Geographical Sciences, 13: (28). [In Persian].
- Izadi Kharameh; Hassan (2001) Conversion of village to city and its role in rural development of Fars province, Tarbiat Modares University, PhD thesis in rural geography and rural planning, Tehran, pp. 1, 232-229. [In Persian].
- Kileran, J, (2008), small towns, anew approach in developing countries, publication Ltd London, P 33-34.
- Mahdavi, Masoud and A. Alihosseini, (2010), Transforming large villages into small towns and studying their role in rural development through Network Analysis Methodology Rural district of Southern Behnam Arab (Javad Abad zone from the region of Varamin), Journal of Geography and Regional Planning Vol.3(6)158-168.
- Moeidfard · Saeed Akbari · Sadegh (2006) The village's encounters with the city and the impact of its development, urban study of Savojbolagh, Journal of Geographical Sciences, 6, (8,9): 96-75. [In Persian].
- Mohammadzadeh Titkanlu; Hamideh (2000) 93 - Participants and villagers of the country may. [In Persian].
- Papli Yazdi, Mohammad Hossein. Rajabi Senjardi, Hossein. (2003) Theories of the city and its surroundings, Samat Publications. [In Persian].
- Parizadi · Taher Qadermarzi; Hamed Parsa; Payam (2016) The Analytical Analysis of Boroujerd City in a Situation with the Urban Situation of the Country, Journal of Geographical Sciences, 16: (41). [In Persian].
- Program and Budget Organization of Ilam Province. (2017) Amayesh Province of East Ilam, East Consulting Engineers. Project Section: Analysis. [In Persian].
- Qarkhloo · Mehdi Omranzadeh · Behzad Akbarpour Saltkanrood · Mohammad (2008). Land Management and Urban Network Analysis of Ardabil Province, 1345 to 1385, Journal of Geographical Sciences (8): 6. [In Persian].
- Razzaqi, Ebrahim (1988) Iran's Economy, Tehran: Ney Publishing.
- Rezvani; Mohammad Reza Mansoorian · Hossein. Ahmadi; Fatemeh (2010) Promotion of villages to the city and its role in the quality of life of the residents of Firoozabad and Sahib urban study in Lorestan and Kurdistan provinces, Rural Research, (1): 66-33. [In Persian].
- Richardson, H.W, (1977), City Size and National Spatial Strategies in Developing Countries, World Bank staff working paper.
- Sarai; Mohammad Hossein Eskandari Thani · Mohammad (2007) The Power of Large Villages to Small Cities and Its Role in Balancing the Theology of Rivash Kashmar, Geography and Development; (10): 172-169. [In Persian].

- Seifalahi; Mahmoud Shahabi; Siamak Salehi · Asghar (2008). 80% of the institutions approving the construction of the village to the city of the rural agricultural sector, the urban study of Ajieh at the foot of the Zayandeh River, the quarterly of the village and development (3). [In Persian].
- Shokooei, Hossein. (2007). New Perspectives on Urban Geography, Volume One, Samat, Eleventh Edition, Tehran. [In Persian].
- Small town and its position in third world, (2009). New York, UNCHC.
- Statistics Center of Iran, General Census of Population and Housing. (1986)
- Muzaffari; Gholam Ali Doosti; Innocent (6) Evaluation and Selection of Urban Urban Parks in Yazd Using Boolean Method and Delphi Method in Geographical Information Policy, Human Geographical Research, 44: (4). [In Persian].
- Tavana; Mohammad Hassan Hamkaran (2007) by referring to the city and its consequences in Talesh city, Journal of Geography and Development, (10): 109. [In Persian].
- Tavernieh, n, (2008), Paradigms of regional development and role of small centers Amsterdam, P 24-25.
- Technical; Zohreh (2009) Exclusive Services in Regional Development, Azarakhsh Publications, Tehran-Iran. [In Persian].
- Zarabi; Asghar Mousavi · Mir Najaf (2009). On the function of small cities in urban system and regional development (Yazd province), Journal of Geography and Environmental Planning, (34): 3. [In Persian].

An Analysis of the Emerging Rural Approach - Cities and Their Role in Equalizing the Spatial System of Settlements (Case Study: Ilam Province)

Nader shohani*

Assistant Professor of Geography & Urban Planning, payamenoor University, Iran

Nooruddin Kakai

Lecturer at Ilam Technical and Vocational University, Iran

Abstract

One of the important strategies that has been considered in the last half of the last century to deal with regional imbalance due to the cumulative growth of large cities, is to strengthen small and medium cities and villages in urban network. Accordingly, the main purpose of this research is to investigate and analyze the functional effects of village - cities and its role in the development and balance of urban network system in Ilam province during the past half century. The present study is descriptive - analytical based on the nature and method of research. In order to analyze the data, quantitative analysis has been used by relying on models and urban planning and regional planning techniques. The results of this study show that the share of village conversion process to the city in the net increase in urban population of ilam province is more than 1 % of total increase. In spite of these villages, they have managed to attract and retain the population and have a positive impact on the spatial integration of population and adjusting the settlement system of the region

Keywords: Transformation of the village into the city, Regional development, urban system. Village-city.

شهرستان گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

* (Corresponding Author): Nadershohani54@yahoo.com